

MIĘDZYNARODOWE KONSORCJUM
NAUKOWO-EDUKACYJNE
IMENIA LUCIENA FEBVRA

«Z TARCZĄ ALBO NA TARCZY»:
WOJNY W HISTORII
CYWILIZACJI ŚWIĄTOWEJ

Monografia zbiorowa

Warszawa-Paryż 2022

Recenzenci
dr hab. Maciej Krotofil
dr hab. Wiktor Gudź

Projekt okładki
Ihor Sribniak, Anastasia Zoria

Na okładce –
«Z tarczą albo na tarczy» (Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς):
tak spartańskie matki żegnały wyruszających na bitwę;
oznaczało to, że Spartanin może wrócić jako zwycięzca (ze swoją bronią)
lub martwy (poległych niesiono na tarczy),
i nie ma innej możliwości

Wykorzystano także:
z góry: Ukraińska nagroda wojskowa
«Żelazny Krzyż za kampanię zimową i bitwy» (Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej, 1920 r.)
pośrodku: fragment obrazu Jean-Jacques-Francois Le Barbie
«Spartanka wręcza synowi tarczę», (około 1805 r.),
od dołu: Godło Sił Zbrojnych Ukrainy (2009 r.)

Redaktor
dr hab. Ihor Sribniak

Opracowanie typograficzne
Anastasia Zoria

Korekta
Zespół

ISBN 978-2-83-275163-4

© Copyright by
Witalij Andriejew,
Marina Bessonowa, Iryna Bratko,
Oksana Drach, Oksana Dubiecka, Serhii Holovanov,
Olga Honczarowa, Piotr Gołdyn, Aleksander Kazakow, Igor Kryvosheia,
Hałyna Kuts, Roman Kuczma, Anna Matiushchenkova, Olga Motsiyaka, Andrij Minajew,
Tatiana Minajewa, Maryna Paliienko, Dmytro Petrenko, Anton Protsiuk, Oleh Razyhrayev, Ludmiła Sagan,
Taras Serhijczuk, Natalia Sydorenko, Ihor Sribniak, Milana Sribniak,
Andriy Temchenko, Anastazja Trofymczenko,
Mykoła Tymoszyk, Walerij Własenko,
Yevhenia Zubenko

© Copyright by
Międzynarodowe konsorcjum
naukowo-educacyjne im. Luciena Febvra

Warszawa-Paryż 2022

Wydawca
Międzynarodowe konsorcjum
naukowo-educacyjne im. Luciena Febvra

Książka została przygotowana przy wsparciu
Komitetu badań naukowych MKNE
im. Luciena Febvra

Druk
Centrum naukowo-wydawnicze im. O. Pritsaka
pritsak-center.com

ВІД РЕДАКТОРА

---

24 лютого 2022 р. назавжди закарбувалося у пам'яті українського народу кадрами ракетних обстрілів Києва і виттям сирен, колонами російських танків на вулицях українських міст, тваринним оскалом рашистської орди, яка на заклик свого фюрера прийшла знищити Україну – як то вона намагалася зробити століттями. Побачене і відчуте спочатку просто не вкладалося в голову, бо здавалось би – маючи за плечима досвід двох світових воєн, людство винесло відповідні уроки.

Але з'ясувалося, що на земній кулі є істота, яка у 2000 р. призначила себе на посаду президента російської федерації, здатна поставити світ на межу глобальної катастрофи і розпочати третю світову війну. У своїй імперській одержимості будь-що відбудувати Радянський союз путін поставив під сумнів теперішній світоустрій, обравши першою своєю мішенню Україну. Деякі його заяви свідчать про те, що за певних умов він готовий застосувати й тактичну ядерну зброю, що перетворить обширні території України на радіоактивну пустелю.

Прикметне, що безнадійно хворе російське суспільство у своїй переважній більшості слухняно сприймає ідеї і виконує всі злочинні вказівки свого кривавого вождя, причому інколи це набуває характер масштабної істерії. Одним з яскравих проявів цього стало «Обращение совета ректоров вузов Санкт-Петербурга и Ленинградской области к профессорам, преподавателям, работникам и студентам высших учебных заведений», в якому висловлювалася беззастережна підтримка агресивній політиці путіна щодо України. Реагуючи на нього викладачі кількох українських університетів у свою чергу висловили у березні 2022 р. власну позицію (була опублікована онлайн: <http://pritsak-center.com/>), текст якої доцільно опублікувати ще раз (наводиться в оригіналі – російською мовою):

Мы вас услышали...:

реакция преподавателей
университетов Украины
на «Обращение совета ректоров
вузов Санкт-Петербурга
и Ленинградской области
к профессорам, преподавателям,
работникам и студентам
высших учебных заведений

Совет ректоров вузов Санкт-Петербурга и Ленинградской области счёл целесообразным обратиться к профессорам, преподавателям, работникам и студентам высших учебных заведений этого региона с тем, чтобы еще раз заявить о том, что развязанная РФ в Украине война, целью которой с самого начала было свержение её законного правительства и президента, а также ликвидация Украины как суверенного государства – всецело поддерживается упомянутым советом. Ректоры, входящие в его состав, ничтоже сумняшея готовы разделить ответственность за это очередное военное преступление против Украины с самодержавным правителем эрефии путинным, что делает их прямыми соучастниками всех действий кровавого кремлевского деспота.

Несомненным позитивом есть то, что где-то глубоко – в самых сокровенных закоулках своих низменных души члены совета осознают, что это решение (как и их непреодолимое желание показать свою собачью преданность российскому фюреру) – будет иметь для москвитии и её подданных фатальные и катастрофические последствия – как в политическом, так и экономическом плане. Нынешняя эрефия, ведомая нерукоподаваемым параноиком, не только уже превратилась в государство-изгой, а при благоприятном стечении обстоятельств, скорее всего, прекратит своё существование в рамках единого государства (по крайней мере, будем на это уповать!).

Однако это обстоятельство не особо заботит «велемудрых» горе-ректоров – оказывается главнее всего для них – это переживаемое ими «большое моральное испытание» – ведь на другой стороне российско-украинской границы «родные люди и друзья». Вот так – не больше, и не меньше... Существуют все основания утверждать, что совет ректоров в полном составе впал в маразм (очень надеюсь что это только начальная стадия), и не замечает того тектонического сдвига в сознании русскоязычных украинцев, которые массово отказываются от использования русского языка, хотя с младых ногтей общались на нём с родителями, со своими сверстниками, с чиновниками местного (областного и районного уровня), ну и, конечно же – с отдельными

представителями российского ректорского корпуса, приехавшими в Украину поглазеть «на экзотику»... Те же русскоязычные украинцы, которые служат в Вооруженных силах Украины, без единого сомнения готовы ежечасно уничтожать русского оккупанта в небе, на земле, и под землёй (особенно там, где находятся путинские бункеры).

Неприкрытая полномасштабная агрессия РФ навсегда перечеркнула «величие» русской культуры, ибо агрессор просто априори не может иметь ничего великого! Весь этот сонм русских писателей, на произведениях которых выросло старшее поколение украинцев, дезавуирован – в одночасье и навсегда, причем не только для украинцев, а и для европейцев и англосаксов. В умах украинцев разве что запечатлятся слова действительно великого русского поэта Некрасова, вложенные им в уста «папаша» «в пальто на красной подкладке» о людях труда всех национальностей. На самом деле эта фраза из стихотворения «Железная дорога» как нельзя лучше характеризует всю элиту земли расейской (за небольшим исключением, к которому следует отнести Ахеджакову, Макаревича, Невзорова и еще ну очень немногих)! А касательно всех остальных (и уж точно относительно членов совета ректоров) Некрасов был стопроцентно прав – «Не создавать – разрушать мастера, Варвары! дикое скопище пьяниц!..».

Читая «Обращение...» складывается впечатление, что оголтелость членов совета ректоров просто не имеет границ – ведь по их мысли эрефия просто таки «была вынуждена» развязать войну против Украины, которая имела смелость претендовать на то, чтобы самостоятельно расставлять свои внешнеполитические приоритеты, и в частности – стремилась стать членом Европейского союза и НАТО. Такой вектор развития Украины в глазах путина (и заодно – седовласых небожителей в ректорских мантиях) был смертельным святотатством, ударом в спину «братскому» (то бишь русскому) народу...

Между тем – ведь только РФ принадлежит право распоряжаться судьбами украинцев, и она вот им и распорядилась – гатя по школам и роддомам украинских городов из крупнокалиберных орудий, запуская крылатые и баллистические ракеты, нанося бомбовые удары по объектам критической инфраструктуры и жилым домам, не давая возможности мирным жителям осажденных городов воспользоваться гуманитарными коридорами и спасти жизни своих детей...

Параллельно российские формирования начали широкомасштабное наземное наступление, сея смерть и мрак, где бы ни появились «доблестные орки-освободители». Российские ДРГ просто для устрашения (а может развлечения?) расстреливают машины с детьми и мирными жителями.

Однако расплата за эти злодеяния сродни нацистским – близка и неотвратима. И тут очень важным для путина и эрефии будет пройти свой путь до самого края своей истории, финалом-апофеозом которого будет возвращение всех оккупированных московией украинских территорий (донецкие и луганские земли, а также непременно – Крым!), выплата репараций в полном объеме – как за разрушенные города, так и за погубленные жизни украинцев. И непременно – всеобщее моральное осуждение и уничтожение агрессора в глазах всего мира, ну а сатане в людском обличье – путину – гореть в Геенне (после «Нюрнбергского» для него трибунала и публичного его повешения).

Осуществление этой программы-минимум усложняется амнезией преимущественной части россиян, сознание которых уже неисправимо отравлено путинской пропагандой, которые готовы идти не то что на конфронтацию с Европой и всем Западом, а даже на собственное заклание. А по сему расея не имеет и не может иметь будущего, и только исторические аналогии – и в частности пример денацификации Германии позволяет забрезжить слабой надежде о все же реинкарнации росии как демократического государства в рамках разве что историчной москвии (какой бы фантастической не представлялась сегодня такая возможность).

СЛАВА УКРАИНЕ!

Подписанты:

Игорь Срибняк, проф., док. ист. наук, зав. каф. всемирной истории (Киевский университет им. Бориса Гринченко)

Олег Павлышин, доц., канд. ист. наук, доц. каф. новейшей истории Украины им. М. Грушевского (Львовский национальный университет им. Ивана Франко)

Галина Саган, проф., док. ист. наук, проф. каф. всемирной истории (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Алла Атаманенко, проф., док. ист. наук, декан факультету международных отношений, директор науч.-исслед. центра «Институт исследований украинской диаспоры» (Национальный университет «Острожская академия»)

Игорь Лихтей, проф., док. ист. наук, зав. каф. Античности, Средневековья и домодерной истории Украины (Ужгородский национальный университет)

Татьяна Лихтей, доц., канд. филол. наук, доц. каф. словацкой филологии (Ужгородский национальный университет)

Геннадий Надтока, проф., док. ист. наук, проф. каф. всемирной истории (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Олег Слипецкий, ст. преп. каф. Античности, Средневековья и домодерной истории Украины (Ужгородский национальный университет)

Оксана Бабак, доц., канд. ист. наук, доц. каф. истории Украины (Центральноукраинский государственный педагогический университет им. Владимира Винниченко)

Елена Александрова, проф., док. филос. наук, декан Историко-философского факультета (Киевский университет им. Бориса Гринченко)

Виктор Гудзь, проф., док. ист. наук, проф. каф. истории и археологии (Мелитопольский государственный педагогический университет им. Богдана Хмельницкого)

Александр Ситник, проф., док. ист. наук, проф. каф. истории и археологии (Мелитопольский государственный педагогический университет им. Богдана Хмельницкого)

Элла Быстрицкая, проф., док. ист. наук, зав. каф. всемирной истории и религиоведения (Тернопольский национальный педагогический университет им. Владимира Гнатюка)

Игорь Тодоров, проф., док. ист. наук, проф. каф. международных студий и общественных коммуникаций (Ужгородский национальный университет)

Вита Титаренко, проф., док. филос. наук, проф. каф. философии (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Сергей Троян, проф., док. ист. наук, проф. кафедры международных отношений, информации и региональных студий (Национальный авиационный университет, Киев)

Виталий Докаш, проф., док. филос. наук, заведующий кафедры социологии (Чернивецкий национальный университет им. Ю. Федьковича)

Елена Бондарева, проф., док. филол. наук, главный научный сотрудник (Киевский университет им. Бориса Гринченко)

Ольга Котенко, доц., канд. пед. наук, директор Педагогического института (Киевский университет им. Бориса Гринченко)

Тетяна Костюк, доц., док. наук государственного управления, проф. кафедры поли-

тологии (Киевский университет им. Бориса Гринченко)

Роман Павлюк, доц., канд. пед. наук, зам. директора по учебной работе (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Юлия Подрез, доц., канд. ист. наук, доц. кафедры всемирной истории и международных отношений, директор учебно-научного Института истории, права и международных отношений (Сумской государственной педагогический университет им. А. С. Макаренко)

Евгений Луняк, проф., док. ист. наук, профессор Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Татьяна Носенко, доц., канд. тех. наук, доц. кафедры компьютерных наук та математики (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Светлана Бульбенюк, доц., канд. полит. наук, доц. кафедры политологии (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Ирина Слюсаренко, доц., канд. ист. наук, доц. каф. международных отношений и международного права факультета права и международных отношений (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Валерий Ластовский, проф., док. ист. наук, проф. кафедры международных отношений (Киевский национальный университет культуры и искусств)

Юлия Вишницкая, доц., док. филол. наук, доц. кафедры мировой литературы Института филологии (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Игорь Кривошея, проф. (Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины)

Алексей Жильцов, проф., канд. пед. наук, проректор (Киевский университет имени Бориса Гринченко)

Василий Орлик, проф., док. ист. наук, зав. кафедры истории, археологии, информационного и архивного дела (Центральноукраинский национальный технический университет)

Светлана Орлик, проф., док. ист. наук, проф. кафедры истории, археологии, информационного и архивного дела (Центральноукраинский национальный технический университет)

Александр Чепурко, доц., канд. ист. наук, доц. кафедры истории Украины (Днепропетровский национальный университет им. Олеся Гончара)

Владимир Пержун, доц., канд. социол. наук (Хмельницкий национальный университет)

Ольга Пугаченко, доц., канд. экон. наук (Центральноукраинский национальный технический университет)

Валерій Власенко, доц., канд. ист. наук, доц. кафедри історії (Сумської державної академії)

Валентин Гусев, доц., канд. ист. наук, доц. кафедри філософії та релігієзнавства (Національний університет «Києво-Могилянська академія»)

Роман Кривонос, доц., канд. політ. наук, доц. кафедри міжнародного регіонознавства (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка)

Александр Бонь, доц., канд. ист. наук, доц. кафедри історії України (Київський університет імені Бориса Грінченка)

Це звернення було підтримано й кількома науковцями різних установ НАН України:

Вита Титаренко, проф., док. филос. наук, старший науковий співробітник (Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України)

Оксана Горкуша, канд. филос. наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства (Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України)

Ігорь Козловский, канд. ист. наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства (Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України), узник совєсти

Дмитрий Базик, канд. филос. наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства (Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України)

Оксана Бондаренко, канд. біолог. наук, науковий співробітник (Інститут фізіології рослин і генетики НАН України)

Виктор Шевченко, док. біолог. наук, старший науковий співробітник (Інститут фізіології рослин і генетики НАН України)

Сім з половиною місяців російсько-української війни засвідчили, що це та багато інших

звернень до російської «інтелігенції», російського «громадянського суспільства», на жаль, не мали (і не могли мати) на них відчутного впливу з огляду на безповоротно втрачену цією верствою росіян здатність чути і мислити. Маючи послідовно рабську психологію, російська «інтелігенція» апоріорі не здатна впливати на суспільні настрої, особливо якщо врахувати те, що суспільства в Росії як такого просто не існує. Є лише неструктурований конгломерат *неособистостей*, які мовчазно або відкрито толерують криваві злочини путіна, скоєні ним і його поплічниками в Україні. Навіть та обставина, що спочатку Сейм Латвії (11 серпня 2022 р.), а 13 жовтня ц.р. Парламентська асамблея Ради Європи одностайно ухвалила резолюцію, в якій російська федерація була визнана терористичним режимом (спонсором тероризму), жодним чином не порушила їх душевний спокій, так само – як і аналогічні рішення Сенату Польщі, естонського Рійгіколу та чеського парламенту.

Але мова власне не про них, а про тих росіян, які зі зброєю в руках намагаються нав'язати нам *«русскій мір»*, а їх найголовнішими «переконуючими» аргументами є катування і вбивства цивільних українців та захоплених у полон українських солдатів та офіцерів. Почерк окупанта є незмінним на всіх тимчасово окупованих – а нині вже звільнених українських землях – в Бучі, Бородянці, Балаклії, Ізюмі, Херсоні... В силу цього як ніколи актуальними звучать слова загиблого на цій війні громадського активіста і воїна ЗСУ, киянина Романа Ратушного, якими він визначив найголовніше завдання для всіх українців: *«Просто запам'ятайте: чим більше росіян ми вб'ємо зараз, тим менше росіян доведеться вбивати нашим дітям»*.

Ігор Срібняк

2. P. 23–52. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.17953/amer.10.2.c18u877570565j30?journalCode=ramj20> (date accessed: 14.11.2022).

11. 국민동맹회 // 세계 한민족 문화 대전 – 2018. – URL: <http://www.okpedia.kr/Contents/ContentsView?contentsId=GC95100164&localCode=naw> (date accessed: 14.11.2022)

12. 국민회 북미 지방총회 // 세계 한민족 문화 대전 – 2018. – URL: <http://www.okpedia.kr/Contents/ContentsView?contentsId=GC95100165&localCode=naw> (date accessed: 14.11.2022)

13. 김진봉. 3.1운동. 한국 민족문화 대백과 사전. URL: <http://encykorea.aks.ac.kr/Contents/Item/E0026772> (date accessed: 14.11.2022)

14. 대한인국민회 // 세계 한민족 문화 대전 – 2018. – URL: <http://www.okpedia.kr/Contents/ContentsView?contentsId=GC95100186&localCode=naw> (date accessed: 14.11.2022)

15. 박용욱. 대한여자애국단 // 한국 민족문화 대백과 사전. URL: <http://encykorea.aks.ac.kr/Contents/Item/E0015135> (date accessed: 14.11.2022)

16. 상향 친목회 // 세계 한민족 문화 대전 – 2018. – URL: <https://inlnk.ru/1PBdRE> (date accessed: 14.11.2022)

17. 신민회 // 세계 한민족 문화 대전 – 2018. – URL: <http://www.okpedia.kr/Contents/ContentsView?localCode=naw&contentsId=GC95100221> (date accessed: 14.11.2022)

18. 이종환. 월드 코리아 뉴스. 월드 코리아 신문. 2010. URL: <https://www.worldkorean.net/news/articleView.html?idxno=38736> (date accessed: 14.11.2022)

19. 이현희. 조선청년독립단 // 한국 민족문화 대백과 사전. URL: <http://encykorea.aks.ac.kr/Contents/Item/E0052229> (date accessed: 14.11.2022)

20. 한인부인회 // 세계 한민족 문화 대전. URL: <http://www.okpedia.kr/Contents/ContentsView?contentsId=GC95100268&localCode=naw&nodeId=bb25e115-c5c9-4d28-bd24-3572ca718e5d> (date accessed: 14.11.2022)

21. 홍선표. 부인친애회 // 한국 민족문화 대백과 사전. URL: <http://encykorea.aks.ac.kr/Contents/Item/E0024525> (date accessed: 14.11.2022).

Анастасія Трофимченко,

Київський університет імені Бориса Грінченка

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ПІВДЕННІЙ КОРЕЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Сьогодні неможливо уявити без технологічних інновацій, наукових здобутків, новітніх засобів виробництва, розвитку та примноження капіталу. Саме так живе частина Азійського простору. Зокрема, в Південній Кореї відбувається активний розвиток економіки і техніки, який розпочався відразу після припинення війн між двома частинами країни у 1953 р. Розвиток освіти один із основних напрямів корейської політики, в якій було проведено низку реформ, проте, все втілити відразу не вдалося. Події між 1948 і 1953 рр. створили чимало перешкод, які потрібно було долати, аби успішно здійснювати модернізацію країни.

Так, по завершенню Другої світової війни Корея стала полем військового і політичного зіткнення конкуруючих між собою держав:

Японії, Китаю, Радянського Союзу і США. Ці протистояння привели до поділу Кореї на дві окремі держави, одну на Півночі (Корейська Народна– Демократична Республіка, КНДР) іншу на півдні (Республіка Корея, РК)¹.

Війська армії Сполучених Штатів увійшли в південну частину Корейського півострова, демобілізували японську імперську армію і відправили японських солдатів, чиновників і поселенців назад до Японії. Радянська Армія окупувала Північну Корею і виконала подібні дії². В останні дні війни Сполучені Штати та Радянський Союз домо-

¹ David Cheng Chang, *The Hijacked War: The Story of Chinese POWs in the Korean War* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2020).

² The Allies promised Korea's future independence in the Cairo Declaration of 1943 but could not agree on the exact plan to achieve it.

вилися спільно прийняти капітуляцію Японії в Кореї.

Однак, до 1947 р. нова Холодна війна між Сполученими Штатами та Радянським Союзом у поєднанні з політичними розбіжностями між корейцями двох окупаційних зон і політикою окупаційних військ на місцях призвела до зриву переговорів щодо єдиного уряду Кореї¹. Вже 15 серпня 1948 р. про-американський уряд було створено в Сеулі, а через три тижні прорадянський уряд у Пхеньяні. Обидва уряди стверджували, що законно представляють увесь корейський народ. Попри це, ситуація в країні напружувалася. 25 червня 1950 р. Північна Корея, за підтримки СРСР, вторглася на Південь і намагалася силою об'єднати півострів. Під прапором ООН на допомогу Південній Кореї прийшла коаліція країн, яку очолили США.

У липні 1953 р., після мільйонів жертв, як серед цивільного так і серед військового населення та величезних руйнувань, війна закінчилася. Північна та Південна Корея були розділені на приблизно рівні території лінією припинення вогню, яка досі утворює межу між Північною та Південною Кореєю.

Північна Корея перетворилася на найбільш ізольовану з комуністичним режимом державою. Натомість Південна Корея за підтримки Сполучених Штатів та Японії досягла великих успіхів в освіті, не дивлячись на величезну кількість соціально-економічних перешкод. Приблизно за 50 років в Республіка Корея дохід на душу населення зріс із менше ніж 100 доларів США в 1950-х рр. до понад 16 000 доларів у 2000-х рр. (за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), 2009)².

Що ж відбувалося в освітній сфері? Науковці з Кореї розвиток освіти поділяють на чотири етапи. Перший етап – розпочався у 1950-х рр. і мав на меті відбудову початкової освіти. На другому етапі – 1960-1970-ті рр. у Кореї починається активний розвиток середньої освіти. У результаті кількість середніх шкіл різко зросла, що дозволило здобути освіту всім громадянам. Школи стали конкурентоспроможними, з'явився попит на навчання в престижних закладах.

¹ Hajimu Masuda, *Cold War Crucible: The Korean Conflict and the Postwar World* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015).

² Дані Організації економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс]/Організація економічного співробітництва та розвитку. 2009. URL: <https://www.oecd.org/>.

У цих умовах держава змушена була впровадити політику зрівняння закладів з метою зниження конкуренції. Упродовж третього етапу – 1980-1990-ті рр. Корея створює потужну систему вищої освіти, поряд з цим звертає увагу на якість цього рівня освіти. Четвертий етап передбачав впровадження автономії для науково-дослідних і освітніх структур, аби сприяти розвитку технологічних новацій установ³.

Результатом трансформацій в сфері освіти почалося максимально рекордне охоплено дітей навчальною діяльністю. Як результат рівень залученості дітей до шкільної освіти зріс з 20% у 1945 р. до майже 100% у 2000 р.⁴. Більша частина населення завдяки освітнім реформам значно розширили власні економічні можливості.

Великі науково-технічні здобутки безперечно спираються на якісний освітній процес, Четвертий етап неможливо було реалізувати без попередніх трьох. У 50–80-х рр. XX ст. розширення освітніх можливостей призвело до загальнодоступності початкової освіти, серед широкого загалу населення. Простий і зрозумілий підхід став ефективним на кожному рівні. Було створено умови для мерітократичної освітньої системи, у якій людина може досягати успіхів покладаючись на власні зусилля. Крім цього було збільшено видатки з державного бюджету, що сприяло збільшенню кількості шкіл в країні, освіта стала доступною для всіх дітей шкільного віку.

З 1970 до 2007 р. ми бачимо, що 7 з 10 учнів завершують кожен з етапів навчання та продовжують його на наступних рівнях, переходячи з початкової до середньої школи та вступаючи до ВНЗ. У 1984 р. був прийнятий Закон про обов'язкову безкоштовну освіту і вже з 1985 р. він набрав чинності. Та незважаючи на серйозну підтримку з боку держави, всі учні не змогли продовжити навчання. З 2004 р. початкова освіта в середній школі стала платною через обмеженні державні ресурси⁵.

³ Lee, C. J., Kim, S., & Adams, D. (Eds.). (2010). *Sixty years of Korean education*. Seoul: SNUPRESS

⁴ Міністерство освіти, науки та технології [Електронний ресурс] // Ministry of education. 2009. URL: <http://english.moe.go.kr/sub/infoRenewal.do?m=0302&page=0302&s=english>.

⁵ Міністерство освіти, науки та технології [Електронний ресурс] // Ministry of education. – 2009. – URL: <http://english.moe.go.kr/sub/infoRenewal.do?m=0302&page=0302&s=english>.

Починаючи з 1970-х рр. рівень прогресивності середньої освіти зріз з 30% до 80% у 2005 р. в порівнянні з вищою освітою. Нині 8 з 10 випускників продовжують навчання в коледжі¹. Великий розрив у показниках має негативний вплив, що проявляється в розриві між здобувачами вищої освіти сьогодні і тими, хто навчався у період між 1970–2005 рр.

Найвищий рівень витрат з боку держави на освіту був досягнутий у 1987 р., коли майже 15% ВВП спрямовувалося на її розвиток. Реформування освіти призвело до того, що у 1980 р., збільшилася квота на вступ до вишів. Цьому сприяли наступні фактори:

1. Корея досягла загального доступу до початкової освіти на початковому етапі впровадження освітніх реформ.

2. Послідовний підхід «знизу» (тобто держава діє у відповідності до запитів освітніх установ, а не скеровує директиви і впроваджує їх реалізацію без необхідності) розширення можливостей початкової освіти супроводжувався розбудовою середньої школи.

3. Особливий підхід і можливість здобувати безкоштовне навчання розширив доступ до освіти, але при цьому якість не знизилася.

4. Приватні школи використовувалися для розширення доступу до середньої освіти, оскільки державних не вистачало для всіх здобувачів.

5. У рамках егалітарного підходу до розширення доступу до освіти та вирівнювання шкільних умов було скасовано вступні іспити до середньої школи. Влада надавала учням фінансову допомогу та безкоштовні підручники за потреби.

6. Нові закони забезпечували фінансові ресурси для початкової та середньої освіти.

7. Швидке економічне зростання забезпечило фінансові ресурси та можливості працевлаштування випускників.

8. Батьки прагнули, щоб їх діти здобули освіту.

Після звільнення від японського колоніального впливу система освіти в Кореї була слабкою. Тоді рівень охоплення початковою освітою становив приблизно 64%, з них близько 12,6% дітей отримали середню освіту. А 53% населення у віці від 13 років і старше (близько 15 мільйонів) тоді були

¹ Організація економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс] / Організація економічного співробітництва та розвитку. – 2009. – URL: <https://www.oecd.org/>.

неписьменними. Щоб громадяни здобули мінімальний рівень освіти, безкоштовна початкова шкільна освіта (1-6 класи) стала обов'язковою згідно з Конституцією 1948 р. Відповідно до Закону про освіту 1949 р.² головне завдання уряду полягало в тому, аби зарахувати до початкової школи усіх дітей відповідного віку. План закінчення обов'язкової освіти, який розпочався в 1954 р., досяг своєї мети 1959 р., коли початковою освітою, було охоплено 90% учнів. Задовольнити попит можливо було через використання переповнених класів, навчання у 2 або 3 зміни. Попри це, вчителі мали низьку зарплату. У великих містах, таких як Сеул та Пусан, кількість учнів у класах інколи перевищувала 90 осіб. Це розширення початкової освіти відбулося за рахунок якості, що називається недорогим підходом³. Розширення кількості учнів у початкових школах створило основу для подальшого збільшення кількості учнів у середній освіті. Послідовне розширення середньої освіти призвело до розвитку вищої школи. За допомогою політики вирівнювання Корея зазнала швидкого економічного зростання через реалізацію серії п'ятирічних планів економічного розвитку, здійснених між 1962 і 1976 рр.

Високі темпи економічного зростання супроводжувалися високим приростом населення, масовою міграцією в міста, і помітним зростанням вимог до освіти. У цей період важливим було в освітній сфері реалізувати принцип вирівнювання можливостей для здобувачів середньої освіти, розширення та вдосконалення технічної та наукової бази, покращення умов навчання⁴. Зокрема, було скасовано вступні іспити до середньої школи, що дозволило збільшити до 90% частку учнів, які здобували середню освіту. Разом з тим, для вирівнювання

² 교육법 [시행 1949.12.31.] [법률 제86호, 1949.12.31., 제정] / 국가 법령 정보센터 (Закон про освіту [Чинний з 1949.12.31] [Закон № 86, прийнятий 1949.12.31] / Архів «Національний юридичний інформаційний центр». URL: <https://www.law.go.kr/LSW/lInfoP.do?lsiSeq=5396#0000>

³ Lee, C. J. (2008). Education in the Republic of Korea: Approaches, achievements, and current challenges. In B. Fredricksen & J. P. Tan (Eds.), *An African exploration of the East Asian education experiences* (pp. 157–217). Washington, DC: World Bank.

⁴ Lee, C. J. (2011a, October). Development of education in Korea revisited. Keynote address at the 12th International Conference on Educational Research, Seoul National University.

освітніх умов, у школах уряд почав чергувати вчителів¹ (суть полягала у зміні місця роботи з метою налагодження освітнього процесу, особливо актуальними були чергування викладачів у сільських і міських школах, де перші могли пройти своєрідні курси підвищення кваліфікації, а другі впровадити освітні інновації у селах) у шкільних округах також надавати фінансову підтримку приватним школам. Ці кроки освітніх зусиль стали складовою урядової програми «Політика вирівнювання середньої школи» і вони допомогли розширити освітні можливості в середній освіті та зменшити освітню нерівність. Важливо, що на початкових етапах професійно-технічна освіта в Кореї розглядається, як інструмент економічного розвитку, який готує працівників, необхідних для різних галузей промисловості. У 1960–х рр., з появою планів економічного розвитку, технічні працівники набували все більшого значення в підтримці експорту товарів легкої промисловості, зокрема текстилю. Відповідно було акцентовано увагу на професійній освіті середньої школи та професійному навчанні з даної сфери. У 1963 р. Уряд Кореї прийняв Закон про сприяння промисловій освіті, щоб підкреслити роль професійної освіти і тому запровадили п'ятирічні професійні школи. У 70–х рр. уряд реалізував політику економічного зростання, керовану експортом, зосереджену на виробництві хімічної та важкої промисловості, а отже, інвестував у промислові середні школи та посилив професійну підготовку технічних працівників.

Суттєві зміни відбулися й у вищій освіті. За 36 років японського колоніального правління в Кореї був лише один університет – Імператорський університет Кюнг-Сун. У період з 1945 до 1948 р. він був перетворений в Сеульський національний університет шляхом об'єднання з кількома державними молодшими коледжами. Після звільнення було створено нові приватні університети. Кількість вищих навчальних закладів швидко зростає – з 19 у 1945 р. до 55 у 1950 р. Незважаючи на свій складний початок, Південна Корея досягла безпрецедентного розширення вищої освіти менш

¹ 개발 연구. 교과교육학연구, 16(1), 371-398. 2012 (Сін Донг-хе, Кім Чонг-у, Кім Ре-йонг, І Чонг-вон, І Хьон-чу, І Чонг-мін. Розробка конвергентної програми виховання для вчителів // Навчальні програми. Т. 16. № 1. С. 371-398).

ніж за три десятиліття. Останні статистичні дані показують, що 83% випускників середньої школи переходять до наступного етапу здобуття освіти². Деякі урядовці сприяли розширенню можливостей вищої освіти. Наприклад, реформ в освітній сфері від 30 липня 1980 р., мала на меті контролювати квоти не при вступі, а при випуску із ВНЗ. Така система дозволила університетам приймати на 30% більше студентів, ніж їх квота на випуск³. Ця політика призвела до різкого збільшення щорічної кількості студентів. Зокрема, квота на навчання чотирирічних університетів зросла зі 116 700 у 1980 р. до 187 062 у 1981 р. та перевищила 200 000 у 1984 р. Послаблення державою контролю за процесом створення університетів також дозволило збільшити кількість вищих навчальних закладів.

Варто зазначити, що упродовж 1980 і 1990–х рр. уряд Кореї намагався усіляко збільшувати фінансування освіти. Кілька політичних заходів щодо фінансування шкіл допомогли створити основу для подальшого розвитку освіти у відповідь на економічне зростання⁴. Низка законів у 1958 та 1963 рр. запровадила податок на освіту. Також, закон про фінансування освіти, прийнятий у 1971 р., гарантував 12,98% (з 2010 року – 20,27%) від загальної суми податків, що надходять до країни, будуть спрямовані на фінансування систему освіти. Збільшення капіталовкладень в освіту, як наслідок економічного зростання, сприяло кількісному розширенню та якісному вдосконаленню освіти як на початковому, так і на середньому рівнях.

Однією з особливостей корейської шкільної освіти була егалітарна політика, яку найкраще можна пояснити на прикладі рандомного розподілу учнів у школи, більшість з яких потрапляли у навчальний заклад за допомогою лотереї. Така політика

² MoEST [Ministry of Education, Science, and Technology] and KEDI [Korean Educational Development Institution] (2010). 2009 education statistics. Seoul: MoEST and KEDI, (in Korean).

³ Byun, K., & Jon, J. (2011, October). Quest for building world class universities: Lessons from Korea's experience. Paper presented at the HEPRI-BK21 GGTR International Symposium, Developing Worldclass Universities in the Asia Pacific Region: Policy Approaches for Capacity Building in Higher Education, Korea University.

⁴ Lee, C. J., Kim, S., Kim, W., & Kim, Y. (2010). A Korean model of educational development. In C. Lee, S. Kim, & D. Adams (Eds.), Sixty years of Korean education (pp. 53–106). Seoul: SNUPRESS.

застосовувалася у приватних та державних закладів, тому здібності та підготовка учнів до уваги не бралася. Приватні школи в Південній Кореї отримували субсидії та контролювалися державою і не мали суттєвих відмінностей у порівнянні з державними. Таку особливість можна пояснити тим, що з 1990-х рр. на перший план вийшла якість здобутих учнями знань, що й становить основний аспект конкурентоспроможності закладів. На зміну егалітарного прийшов ринково-орієнтований підхід в середній освіті Південної Кореї. До 1974 р. учням дозволялося обирати самостійно школи, а навчальні заклади були зацікавлені в найбільш успішних дітях, які мали змогу потрапити до них після вступних випробувань. Між закладами діяв принцип змагань. Переважна більшість елітних шкіл розташовувалися у великих містах Сеул і Пусан, туди відбирали учнів високого рівня, що призвело до серйозної нерівності між елітними середніми школами та рештою шкіл з точки зору академічних здібностей дітей. Інтенсивна конкуренція, натомість, спричинила багато освітніх проблем, включаючи шкільний клімат, орієнтований на змагання, великі навантаження та підхід до запам'ятовування на основі пам'яті. За цих обставин MNS (Mentoring for North Korea Students) запропонувало в 1972 р. HSEP (High School Equalization Policy)¹, де основними положеннями були ліквідація вступного іспиту до середньої школи та запровадження випадкових шкільних завдань (MNS, 1998).

Також уряд Кореї доклав особливих зусиль для зменшення учнів у класах, що дозволило покращити якість освітнього процесу, а також збільшили кількість вчителів та підвищили оплати їх праці. Як результат, кількість учнів у класах до 1995 р. знизилася з 65 до 30, а середній рівень заробітної плати вчителів із 15-річним стажем роботи стала перевищувати прожитковий мінімум. Середня кількість учнів на одного вчителя також постійно знижувалася. У 1965 р. це число становило 62,4 у початкових школах, 39,4 у середніх та 32,3 у вищих відповідно.

Після економічної кризи, що охопила Схід у 1997 р. загострилися соціальні про-

¹ Kim, S., & Lee, J. (2003). The secondary school equalization policy in South Korea. Unpublished manuscript. Available at http://www.kdischool.ac.kr/download/Faculty_resume/Equalization3.pdf

тирїччя через диференціацію між учнями в південнокорейських школах. Досліджуючи причину зростання освітньої нерівності варто відмітити вплив соціально-економічного фону пов'язаного з батьками та учнями, і їх успішністю в школі². Якби успішність учнів та школи залежали від соціально-економічного становища, великі нерівності навчальних можливостей могли б залишитися до наших днів. Натомість, якщо б успішні результати учнів залежали б від економічного контексту, то можливості були б рівномірно розподіленими.

У 2002 р. обмеженій кількості приватних шкіл, які відповідали певним критеріям, насамперед вони мали мати потужні фінансові ресурси, було дозволено перетворитися на незалежні приватні школи з більшою автономією³.

Не зважаючи на те чи це державна школа, чи приватна, заклади освіти мали певні загальні риси, а саме: тривалість уроків – 45 хв; серед основних предметів – корейська мова, математика, соціальні науки, природничі науки; незалежно від навчальних здібностей, більшість учнів середніх шкіл навчалися за однаковими навчальними програмами і за однаковим графіком⁴. Ні групування здібностей учнів, ні збереження оцінок до останнього часу в Південній Кореї не були поширеними на середньому рівні, що має місце в шкільній системі в західних суспільствах, таких як США, де подібні речі практикуються давно⁵.

Важливим соціальним аспектом освіти є показники демографії, неоднорідності населення, міграційні процеси, етнічні змішування, благонадійність сімей та їх соціальний статус, доходи батьків, кількість членів родин, тощо. Доходи родини мають пряме відношення до освітніх можливостей. Це особливо проявляється в можливості здобувати так звану «тіньову освіту» або додат-

² Williams, C.C. (2006) The Hidden Enterprise Culture: entrepreneurship in the underground economy. Cheltenham: Edward Elgar.

³ Міністерство освіти, науки та технології [Електронний ресурс] // Ministry of education. – 2008. – URL: <http://english.moe.go.kr/sub/infoRenewal.do?m=0302&page=0302&s=english>.

⁴ Jimerson, S. R. (2001). Meta-analysis of grade retention research: Implications for practice in the 21st century. *School Psychology Review*, 30(3), 420–437.

⁵ Hoffer, T. (1992). Middle school ability grouping and student achievement in science and mathematics. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 14, 205–227.

кове приватне навчання¹. Тому сотні тисяч південнокорейської молоді використовують різні форми тіньової освіти, включаючи школи для дітей (хагвон), щоб підготуватися до серії іспитів і отримати високі результати, щоб забезпечити собі змогу вступити до ВНЗ. Оскільки батьки повинні платити за різні види тіньової освіти для своїх дітей, діти з малозабезпечених сімей часто опинялися у несприятливому становищі у зв'язку з відсутністю фінансових можливостей.

Зважаючи на особливості соціально-економічного розвитку в Південній Кореї у 90–ті рр. XX ст. а той раніше змінилася традиційність в корейських сім'ях. Колись переважна більшість благонадійних родин змінюється на неповні, що проявляється у збільшенні кількості розлучень. Цей показник у Південній Кореї зріс з 1,1 у 1991 р. до 2,5 у 1999 р. та до 3,4 у 2003 р.²

За останні кілька років статистика змінюється на позитивну у порівнянні з іншими країнами. Звичайно ситуація всередині родини може негативно впливати на психоемоційний стан дитини, що у свою чергу унеможливує якісне засвоєння знань учнями.

Згідно з статистичними даними Корейського національного статистичного управління від 2009 р. відбулися зміни в демографічному аспекті, різко знизився рівень народжуваності. Етнічна монолітність корейців через демографічну кризу дещо похитнулася. Зросла кількість трудових емігрантів протягом 1981–2008 рр., внаслідок чого почали укладатися міжнародні шлюби, Корея втратила етнічну чистоту. Діти часто стають заручниками ситуації, що складаються в родині. Етнічні, культурні, фінансові аспекти прямо або опосередковано мають відношення і відображаються на дітях.

Попри це, Міжнародна база даних TIMSS демонструє результати незалежного тестування учнів з математики та природознавства. Тест дозволяє відслідкувати успіхи учнів по відношенню до інших дітей з різних куточків світу. Проаналізувавши

¹ Byun, S., & Kim, K. (2009). Revisiting the effects of the high school equalization policy: A propensity score matching approach. Paper presented at the fourth conference of the Korean Education and Employment Panel, Seoul.

² Demographic and Social Statistics [Електронний ресурс] // Організація об'єднаних націй. – 2008. – URL: <https://unstats.un.org/UNSDWebsite/>.

результат Південної Кореї та порівнявши його з США помітні позитивні тенденції в покращенні успішності серед учнів в Америці. Останні зусилля в США покладені на підвищення успішності учнів з низьким рівнем навчальних досягнень, малозабезпечених, національних меншин. При цьому реформи освіти в Південній Кореї зараз спрямовані на підвищення навчальних досягнень учнів.

У 2008 р. 9 із 10 студентів, середньомісячний дохід яких у сім'ї перевищував 7 000 000 південнокорейських вон (KRW) (приблизно 6 300 доларів США), отримали принаймні одну або кілька форм приватного навчання, тоді як лише 4 з 10 студентів, середньомісячний рівень яких сімейний дохід складає менше 1 000 000 KRW (приблизно 900 доларів США)³. Розрив можливостей у тіньовій освіті між дітьми з високим доходом та низьким рівнем доходу, ймовірно, призведе до розриву між здобутими раніше знаннями та їх рівнем. Але попри це, варто відмітити, що фінансові ресурси сім'ї звичайно важливі, проте, ще більш важливим є бажання навчатися та зусилля, які до цього процесу докладає сам учень.

Якісними змінами обростала система вищої освіти у Кореї через сильну базу початкової та середньої школи, якісну підготовку учнів, грамотну освітню політику, впровадження та реалізацію освітніх реформ ВНЗ отримали чудових студентів, готових працювати, досліджувати, навчатися. Для підвищення ефективності викладання та науково-дослідної діяльності починаючи з 1990–х р., уряд ініціював безліч нових заходів щодо підвищення конкурентоспроможності університетів у наукових дослідженнях. Серед них дві програми особливо значущі: проект Brain Korea 21 (BK21) та проект університету світового класу (WCU). У бюджетному відношенні BK21 був першим і найбільшим проектом для вищої освіти. Дві його основні цілі, як зазначено в урядових документах, полягають у створенні десяти університетів, орієнтованих на дослідження, які мали бути конкурентоспроможними на світовому рівні до 2012 р., і зробити Корею однією з десяти найбільш передових країн світу з

³ Korea National Statistical Office. (2009 c). The survey of private education expenditures in 2008. Seoul: KNSO.

точки зору передачі знань від університету до виробництва¹.

Для досягнення цих цілей уряд інвестував 1,2 млрд. доларів США у фазу 1 (1999–2005 рр.) та 1,5 млрд. доларів США у фазу 2 (2006–2012 рр.). Завдяки цим величезним інвестиціям ВК21 дозволив університетам залучати більш здібних аспірантів, які можуть брати участь у наукових дослідженнях та розробляти першокласні технології. Такі позитивні аспекти дали змогу Кореї стати флагманом освіти, країною інноваційної економіки.

Отже, дослідивши питання впровадження освітніх реформ в Кореї нам вдалося вивчити історичне підґрунтя, на якому ці реформи здійснювалися. Не дивлячись на несприятливі умови, що склалися навколо Кореї після Другої світової війни, держава змогла не тільки подолати кризу шляхом впровадження грамотної політики, у тому числі в освіті. Вивчивши їх систему освіти зрозумілим стала концепція впровадження реформ «знизу», головним завданням яких було задовольнити населення у наданні освітніх послуг, шляхом повного залучення дітей до освітнього процесу, особливо до початкової та середньої освіти. У цій глобальній меті був своєрідний виклик, адже повоєнна криза, колоніальне минуле, пост-революційний період наклали свій відбиток. Ми маємо достатньо вичерпну інформацію про освітні реформи в Південній Кореї та їх вплив на економіку країни. Крім цього, можемо проаналізувати успіхи корейських учнів згідно з Міжнародними незалежними тестами PISA² (Programme for International Student Assessment), які демонструють першість у світових показниках власних навчальних досягнень з читання та перекладу, математики, природничих наук. З 2000–2012 рр. Південна Корея входить у

п'ятірку країн з найкращими результатами учнів. З 2012–2018 рр. в десятку країн. Таке лідерство свідчить про зацікавленість держави у підготовці кадрів для роботи на підприємствах, у компаніях, тощо. Вчителі у Кореї – престижна професія поряд з економістами, винахідниками, юристами, вони мають достойну заробітну плату та соціальний пакет.

Зрештою, освіта може сприяти розвитку держави лише тоді, коли всі сторони освітнього процесу зацікавлені у його результативності. Дослідивши соціально-економічні аспекти, що впливали на освітні реформи, нам вдалося визначити основні причини їх впровадження. Менш ніж за 40 років з 1970–2007 Південнокорейський уряд зміг покращити ситуацію в системі освіти, влада намагалася усунути елітарність та конкуренцію навчальних закладів, підвищити рівень освітнього процесу, розширити доступність та всеохопність навчальною діяльністю. Попри достатньо складні умови, що пов'язані із демографічною кризою, трудовими міграціями, асиміляцією населення, економічною нестабільністю, владі вдалося реалізувати намічений курс і вивести освіту на принципово новий рівень, який за якістю не поступається навчальним закладам Європи та США.

Аналітичні статистичні дані демонструють підвищення прожиткового рівня з 100 доларів США у 1950-х рр. до 16 000 доларів у 2000-х. Разом із збільшенням доходів на душу населення збільшилася і кількість можливостей у батьків та їх дітей. Середню освіту можна здобувати, як у приватних так і в державних закладах, при цьому принципової відмінності не має, але позашкільні заняття повністю лягли на фінансове забезпечення батьків. Своєрідні «хагвони» це додаткова можливість здобувати і вдосконалювати знання, що відіграє ключову роль при складанні випускних іспитів та вступі у ВНЗ. Успіх корейських родин напряму залежить від навчальних досягнень дітей та їх майбутніх перспектив, що у свою чергу впливає на добробут не тільки родини, а й країни.

¹ Mugyeong Moon, Ki-Seok Kim A case of Korean higher education reform: The Brain Korea 21 project June 2001Asia Pacific Education Review 2(2):96-105 DOI:10.1007/BF03026294

² OECD (2010a). PISA 2009 results: What students know and can do-Student performance in reading, mathematics and science (Volume I). doi:10.1787/9789264091450-en.